

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University

ISSN 2229-0435

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2559

Vol.6 No.2 July-December 2016

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University

ISSN 2229-0435

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2559

Vol.6 No.2 July-December 2016

วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
Academic Journal of Phetchaburi Rajabhat University

ISSN 2229-0435

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2559

Vol.6 No.2 July-December 2016

เจ้าของฝ่ายงานบัณฑิต สำนักงานส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ที่ปรึกษา		
ศาสตราจารย์ ดร.เจดีย์ว บุรีภักดิ์		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ศาสตราจารย์ ดร.บุญเจริญ ศิริเนาวกุล		มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่		มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา บุญส่ง		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสนาะ กลิ่นงาม		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณี คอนจจอหอ		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
บรรณาธิการ		
รองศาสตราจารย์ ดร.ยุทธ ไถยวรรณ		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผู้ช่วยบรรณาธิการ		
ดร.ทัตทอง พรหมณี		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผู้ทรงคุณวุฒิในกองบรรณาธิการ		
รองศาสตราจารย์ ดร.พงษ์ไพบุลย์ ศิวาราวาทย์		มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ จันทร์ตระกูล		มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุ่งศักดิ์ อัดพุด		มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
รองศาสตราจารย์ ดร.ไพโรจน์ เนียมนาถ		มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา จันทร์ศิลา		มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา วิภาวิวัฒน์		มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ทีฆทรัพย์		มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์		มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน		มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.พงศ์ หรดาล		มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย แหวนเพชร		มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ คำพาย		มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ ศิริชนาวงศ์		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ผ่องรัศมี		มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุสุมา ผลาพรหม		มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ วงศ์โดยหวัง ศิริเจริญ		มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ฝ่ายประสานงานและจัดการ	
นางสาวสุปราณี เขียวคำรพ	
นางสาวน้ำฝน แสงอรุณ	
วัตถุประสงค์	1. เพื่อกระตุ้นและส่งเสริมให้มีการเขียนผลงานวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิชาการ และนักศึกษาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
กำหนดออกวารสาร	ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม
พิมพ์ที่	บริษัท เพชรภูมิการพิมพ์ จำกัด โทร. 032-474877-8 e-mail: petchnews@yahoo.com, www.petchpoom.com

สารบัญ/Contents

หน้า

บทความวิชาการ		
ความขัดแย้งอันว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช : แนวคิด หลักปฏิบัติ และข้อเท็จจริง		3
The Conflict with the Patriarch : Ideology, Practices and Facts		
พระระพี นพวิธาน		
บทความวิจัย		
ความคิดเห็นของประชาชนต่อโฆษณาประชาสัมพันธ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน		12
Public Opinion on Advertising of Community Products Standards		
กุสุมา ผลาพรหม วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์ กฤษณ์ชากริตต ณ วัฒนประเสริฐ		
ระบบการตรวจจับปริมาณแก๊สแอลพีจีในห้องครัวด้วยไมโครคอนโทรลเลอร์		21
LPG Detection Device System Microcontroller In The Kitchen The System Detection the Amount of LPG Gas in the Kitchen with a Microcontroller		
นิคม ลนขุนทด		
การสร้างตู้อบรังไหมแบบควบคุมอุณหภูมิ เพื่อการเก็บรักษารังไหม		30
To build the control temperature of Cocoon Oven Machine which keeping Cocoon chrysalis quality		
ศุภชัย แก้วจันทร์		
ปัจจัยการตลาดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อเสื้อผ้าแฟชั่นสตรีของลูกค้าในเขตพื้นที่ศูนย์การค้าสยามสแควร์		38
: กรณีศึกษาราคาน้อยกว่า 500 บาท		
Market Factors Influencing the Purchasing Decision Making of Customers toward Lady's Fashion : Case Study for Under 500 Baht		
วรรณชนก ไถยวรรณ		
ผลการบริหารจัดการโครงการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชนของวิทยาลัยชุมชน		50
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ		
The Performance of Knowledge Management Project for Strengthening the Community of the Community Colleges in the Northeastern Region		
กันต์ โชคกลางเดือน		
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถม		66
ศึกษาเพชรบุรี เขต 1		
Factors Affecting Success in Knowledge Management of Schools under Phetchaburi Primary Educational Service Area Office 1		
กัญญารัตน์ พูลพิพัฒน์		

บทความที่ลงพิมพ์เป็นข้อคิดเห็น/แนวคิด/ทัศนคติของผู้เขียนเท่านั้น หากเกิดผลทางกฎหมายใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากบทความนี้ ผู้เขียนจะเป็นผู้รับผิดชอบ

บทความวิจัย

ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการดำเนินงานตามมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษา ระดับการศึกษา ขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 2 Leadership of Administrators Affecting Work Performance According to Basic Educational Quality Assurance Standard of Schools under Phetchaburi Primary Educational Service Area Office 2 สุภาณี รัตตะแย	74
ปัจจัยการจัดการศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลด้านคุณภาพผู้เรียนของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 1 Factors of Educational Management Affecting Effectiveness the Quality of Students of Schools under Phetchaburi Primary Educational Service Area Office 1 วิระพงษ์ สว่างลาภ	82
การประยุกต์หลักการผลิตแบบโตโยต้าในการบรรจุสินค้าการเกษตร : ศึกษาห่วงโซ่การบรรจุหอมหัวใหญ่ โรงงานถาวรการเกษตร The Application of Toyota Production System on Agricultural Product Packing : A Study of Tavorn Agriculture Onion Packing Chain ไพศาล ลากสมบูรณ์ชัย	92
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดและพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการเลือกซื้อบ้านเดี่ยวของผู้บริโภค เขตอำเภอ เมือง จังหวัดเพชรบุรี Marketing Mix Factors And Behaviors That Affect Consumer Buying The Single House in Mueang District, Phetchaburi Province สนะเวทย์ ศิริรัตน์	100
แนวทางการพัฒนาการจัดบริการสาธารณะทางอาญาของสำนักงานอัยการจังหวัดเพชรบุรี Guidelines for Development Public Services Criminal of the State Attorney in Phetchaburi Province Office ปทุมรัตน์ ทับทิม	112
การพัฒนาความสามารถทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์ The Development of Scientific Abilities of The Seventh Grade Students Taught By a Creative Problem Solving Process วารงคณา เปรมปรีดี	120
คำแนะนำในการเตรียมต้นฉบับ	130

ความขัดแย้งอันว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช : แนวคิด หลักปฏิบัติ และข้อเท็จจริง

The Conflict with the Patriarch : Ideology, Practices and Facts

พระระพิน พุทธิสารโ *

Phra Raphin Buddhiso *

บทคัดย่อ

การแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชเป็นโบราณราชประเพณีของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การตั้งมีความหมายถึงการยกย่อง หรือเพื่อเป็นกลไกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นผ่านความใกล้ชิดกับรัฐ และรัฐอำนาจ นับแต่มีการพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 19 [16 ธ.ค.58] ประเด็นเรื่องสังฆราชและการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชกลายเป็นข้อถกเถียง ขัดแย้งในวงกว้าง โดยมีฉากหลังเป็นความขัดแย้งทางการเมือง [ฝักฝ่าย/เหลือง-แดง] / มีประเด็นทางศาสนาจากเคลือบอยู่ส่วนนอก การยกแนวคิดเรื่อง “สังฆราช” ต้อง “บริสุทธิ์-สะอาด-สว่าง-สงบ” ไม่มีมลทิน ตามพระธรรมวินัย หลักปฏิบัติทางกฎหมาย และธรรมเนียมราชประเพณี ถูกนำมาเป็นกลไกโต้แย้ง ถึงการจะได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ในมุมมองฝ่ายสนับสนุนได้เสนอแนวคิดสิทธิสลับกันตามกำหนดเวลาของแต่ละนิกาย แยก 2 สังฆราช แบบเขมร หรือศรีลังกา รวมไปถึงการเสนอให้ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยที่มาและการตั้งสังฆราช ทั้งมีการเรียกร้องให้ตั้ง “สังฆราช” อย่างเร่งด่วนผ่านการชุมนุมเรียกร้อง [15 ก.พ.59] ภาพความขัดแย้งนี้ กลายเป็นการโต้แย้ง ถกเถียง ประณาม รวมไปถึงการเผชิญหน้าด้วยแนวคิด อุดมคติ หลักปฏิบัติ และการฟ้องร้องด้วยข้อกฎหมาย ผลจึงเป็นความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราชและศาสนา ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังฆราชและหลักการของการได้มาซึ่งสังฆราชเพื่อสนับสนุนให้ชาวพุทธมีหลักคิด ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความขัดแย้งอันว่าด้วยสังฆราชที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

Abstract

The appointment of high supreme of Sangha [Sangharaja] is the ancient tradition of Sangha Administration throughout the period of time. The appointment has shown the meaning of praise or being a mechanism of effective Sangha Administration through a close relationship with the state and state power. Since the last episode of the 19th Brigade apostolic patriarch and appointed, apostolic issue became controversial issue which might have political conflict as a backdrop. Religious issue is only the plaster coating on the outside. Lifting the concept of “Patriarch” must show “Pure-clean-bright-calm” and impeccable. Dhamma code of discipline, legal practices, custom and tradition were being introduced as a mechanism of controversial issue in order to acquire the 20 patriarchs. In contrast, supporters of each sect has proposed alternative idea and right following timeline and separated into two patriarchs same as Khmer or Sri Lanka. They had also proposed the practical way by law about the introduction and appointment of high supreme of Sangha. They had also requested to appoint the patriarch urgently through protest

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* Ph.D, Lecturer, Faculty of Social Science, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ayutthaya, e-mail: raphind@yahoo.com

against. The scenario of controversial issue had become conflict, debate and condemn including the confrontation of concept, ideals, practice and prosecution by law. The result had shown the conflict of patriarch and religion. Therefore, this article focused on presenting about patriarch and the principle of patriarch appointment in order to support Buddhist to have the right concept and understanding about the current controversial issue of patriarch.

บทนำ

ปรากฏการณ์ความขัดแย้งว่าด้วย “สังฆราช” เป็นประเด็นทางศาสนาที่เกิดขึ้นช่วงปัจจุบัน ดังปรากฏผ่านสื่อรวมทั้งเหตุการณ์การชุมนุม เมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ที่พุทธมณฑล ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ใช้แนวคิดทางศาสนานำแต่แฝงไว้ด้วยประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง อย่างมีนัยยะตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชถูกหยิบยกขึ้นมาผสมกับประเด็นทางการเมือง [พระเสื่อแดง-โดยถูกย่อนแย้งจากฝ่ายการเมืองตรงข้ามด้วย] โดยการต่อสู้ช่วงชิงนี้ได้ก่อให้เกิดผลกระทบ ทั้งในเชิงหลักการ

ภาพที่ 1 ภาพข่าวว่าด้วยประเด็นสังฆราช

หลักปฏิบัติ ความเชื่อ ทั้งถูกตีได้ ถูกประณามจากฝ่ายตรงกันข้าม [Hate Speech] แต่ผลที่สำคัญคือการส่งผ่านความแตกแยกไปสู่สังคม และประชาชนในวงกว้าง จึงเกิดคำถามต่อไปว่าแล้วในความเป็นจริงชาวพุทธชาวไทยและสังคมในวงกว้างควรมีหลักคิดเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติที่จะต้องทำความเข้าใจร่วมอย่างไร? เพราะหากขาดข้อมูลความรู้ที่เป็นจริงก็จะกลายเป็นว่าประเด็นนี้ส่งเสริมให้เกิดความแตกแยก รวมไปถึงการสร้างผลกระทบต่อสังคมในทุกระดับ ด้วยเหตุผลว่าความจริงโดยส่วนนี้มีผล “ได้-เสีย” ตามเป้าประสงค์ทางการเมือง ทั้งได้สะท้อนผลเป็นความแตกร้างใน

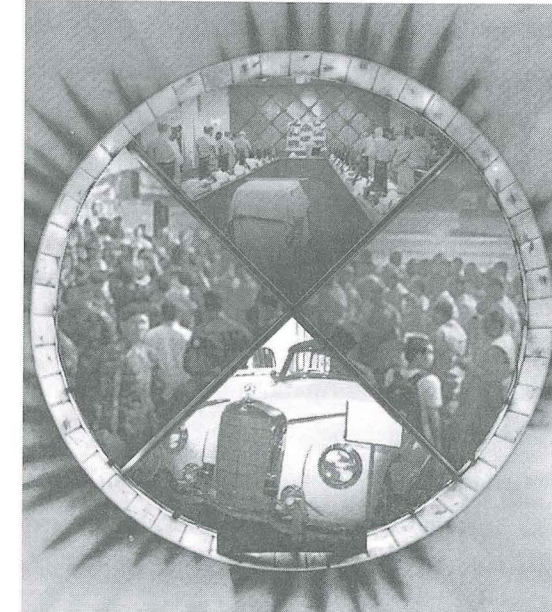
สังคมอย่างที่ปรากฏมา ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา เฉพาะในส่วนสังฆราช จะสามารถนำเกณฑ์ มาอภิปรายและยกเป็นกรณีศึกษาได้ คือ (1) พระธรรมวินัยมีความสำคัญ ควรศึกษาทำความเข้าใจให้เห็นถึงแนวคิดในการบัญญัติพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ธรรมวินัย เป็นผู้นำสูงสุด” แปลว่าหลักธรรมวินัยต้องสำคัญที่สุด (2) หลักกฎหมายซึ่งเป็นกลไกที่ถูกสร้างซ้อนขึ้นมาในภายหลังเพื่อสนับสนุน “พระธรรมวินัย” ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในเมื่อกฎหมายบัญญัติไว้อย่างไรต้องปฏิบัติตามอย่างนั้น? (3) ธรรมเนียมประเพณี [โบราณราชประเพณี] ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นผ่านการตีความและให้คำอธิบายว่า ธรรมเนียมเดิมเป็นอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ในเมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีอำนาจ ก็ต้องเปิดโอกาสให้พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชวินิจฉัย หรือทรงแต่งตั้ง (4) การรักษาพระธรรมวินัย หลักการสูงสุดของพระพุทธศาสนา “ความหมดจด สะอาด สว่าง สงบ หรือความสว่างงามต่อตำแหน่ง “พระธรรมวินัย” ถูกหยิบขึ้นมาเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการอธิบายคุณสมบัติของสมเด็จพระสังฆราชอย่างไม่เคยปรากฏมีมาก่อนในสังคมไทย ทั้งหมดเป็นประเด็นที่นำไปสู่การพิจารณาเกณฑ์การได้มาซึ่งสังฆราชองค์ที่ 20 อันจะพึงมีขึ้นในสังคมไทย ควรมีหลักคิด ชุดคำ ทั้งพระธรรมวินัย กฎหมาย และเกณฑ์ทางสังคมในการอธิบายหรือทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์นี้อย่างไร ?

ภาพที่ 2 ว่าที่สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20

หลักคิดว่าด้วยสังฆราช

พระสังฆราช เป็นปรากฏการณ์ร่วมทางสังคมและศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระอานนท์ทูลถามว่าจะตั้งใครเป็นศาสดาแทนเมื่อพระองค์ปรินิพพาน พระพุทธตรัสตอบว่า “โย โว อานนท มยา ชมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺเจยน สตุธา แปลว่า อานนท์...ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย..” [1] หากนำพุทธพจน์มาวิเคราะห์ย่อมเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าธรรมวินัยเป็นสิ่งสำคัญสุดในการบริหารอย่างแท้จริงมิใช่องค์กรหรือตัวบุคคลใดไม่? แต่เมื่อพุทธศาสนาเจริญเติบโตแพร่หลายไปตามส่วนต่าง ๆ มีพัฒนาการร่วมกับสังคมแนวคิดเรื่องผู้นำถูกหลอมรวมกับระบบบ้านเมืองและสังคมสังฆราชถูกนำมาเป็นปรากฏการณ์ร่วม ทำให้ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีคำว่า สังฆนายก ประธานสงฆ์ หรือสังฆราช รวมอยู่ด้วยในระบบของรัฐหรือสอดคล้องกับรัฐที่พระพุทธศาสนาตั้งอยู่จนกระทั่งปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะไทย ปรากฏหลักฐานว่าใช้ คำว่า “สังฆราช” ในสมัยสุโขทัย [พระมหาสามีสังฆราช] ซึ่งรับอิทธิพลจากศรีลังกา พร้อมพัฒนาเป็นลักษณะร่วมกับสังคมไทยผ่านยุคสมัยจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนกลไกของการได้มาซึ่งสังฆราช หรือผู้นำในการปกครองคณะสงฆ์ มาพร้อมกับราชรัฐ หรือกลไกทางกฎหมายที่กำกับโดยรัฐ กรณี พ.ร.บ.สงฆ์ ร.ศ. 121 [พ.ศ. 2445/ร.5] พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2484 และ พ.ร.บ.สงฆ์ 2505 ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2535 อย่างที่ปรากฏกรณีของการตั้งสมเด็จพระสังฆราชในประเทศไทย

ภาพที่ 3 ความขัดแย้งว่าด้วยพระสังฆราชและเกณฑ์ของการเป็นสังฆราช/ภาพ online

หลักปฏิบัติว่าด้วยสังฆราช

เมื่อมีการตรากฎหมายคณะสงฆ์มาใน ร.ศ. 121 (รัชกาลที่ 5) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ทำให้สมเด็จพระสังฆราชมี “ศักดิ์” ทางกฎหมายที่มี “อำนาจ” ในการบริหารสังฆมณฑล ซึ่งใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ในหมวดที่ 1 หมวดสมเด็จพระสังฆราช จำนวน 7 มาตรา โดยให้แนวคิดหลักในการได้มา การสรรหาและการสถาปนาแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช คือ

1. วิธีการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช มาตรา 7 ว่า “... พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่งในกรณีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างลง ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมเสนอสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ชั้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชในกรณีที่สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบ

ของมหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะรูปอื่นผู้มีอาวุโสโดยสมณศักดิ์รองลงมาตามลำดับ และสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ขึ้นทูลเกล้าฯ เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช...”

หากพิจารณาตามข้อกฎหมายพร้อมคำสำคัญ มีบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชคือ (1) “นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของ (2) มหาเถรสมาคมเสนอนามสมเด็จพระราชาคณะ ผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ขึ้นทูลเกล้าฯ (3) เพื่อทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช” หากใช้เกณฑ์ทางภาษาและเจตนารมณ์ทางกฎหมาย ถ้ามองว่าควรจะเป็นอำนาจของใครในการ “สถาปนาสมเด็จพระสังฆราช” หากเอาเกณฑ์ธรรมเนียมปฏิบัติและการตีความตามกฎหมายก็ต้องบอกว่า “มหาเถรสมาคมเป็นผู้คัดเลือก เสนอพระราชคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” จากนั้นก็ส่งเรื่องหรือผลของการเลือกไปยังรัฐบาล คำว่า “นายกรัฐมนตรีมีอำนาจทูลเกล้าฯเพื่อโปรดเกล้าแต่งตั้ง” ซึ่งก็เป็นขั้นตอนปกติของระบบที่จะมีหน้าที่ทูลเกล้าฯสนองพระบรมราชโองการ ลำดับต่อไปพระมหากษัตริย์ไม่ขัดข้องก็ให้ยึดถือการเสนอมาแต่ต้น การแต่งตั้งหรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชก็เสร็จตามขั้นตอน ยกเว้นแต่พระมหากษัตริย์จะพิจารณาเป็นอย่างอื่น ก็แปลว่าเกณฑ์ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชเป็นไปตามเกณฑ์พระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาตราที่ 7 นี้

2. สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้นำในการบริหารองค์กรสงฆ์และสังฆมณฑล ในมาตรา 8 ความว่า “...สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม...” ดังนั้นกฎหมายเปิดให้การได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเป็นอำนาจหน้าที่ของกรรมการมหาเถรสมาคมในฐานะองค์กรใกล้ชิดทำหน้าที่เลือกผู้บังคับบัญชาของตนเอง ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ โดยนายกรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่ในการส่งหรือนำเรื่องทูลเกล้าฯส่งต่อไปยังพระมหากษัตริย์เพื่อรับทราบและมีพระบรมราชโองการ

สถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช การเลือกผู้นำตนเองเบื้องต้นเป็นแนวคิดตามกฎหมายนี้ บทสรุปมหาเถรสมาคมควรเป็นผู้คัดเลือกโดยเกณฑ์อาวุโสสมณศักดิ์ของสมเด็จพระราชาคณะ เพื่อให้ได้มาซึ่งผู้นำตามพระราชบัญญัติ หมายถึงการได้มาซึ่งผู้นำถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาผ่านพระราชบัญญัติฉบับนี้

ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงหลักปฏิบัติที่ได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชมีเพียงเกณฑ์นี้เท่านั้น คงไม่มีการโต้ว่าที่ หรือการกระทำใด ๆ เกินกว่าที่กฎหมายกำหนดรวมทั้งการใช้อำนาจของรัฐธรรมนูญ มาตรา 44 ซึ่งอาจกลายเป็นการใช้อำนาจเกินกว่าขอบเขตและไม่ชอบธรรมไปเสียได้

นอกจากนี้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังมีมาตราที่เกี่ยวกับอำนาจของมหาเถรสมาคม 15 มาตรา ในมาตรา 7 ถึง มาตรา 19 ในกฎหมายทุกมาตรา ให้แนวคิดไว้เป็นสำคัญว่ามีอำนาจ หน้าที่ในการบริหารจัดการที่ต้องไม่ขัดแย้งกับพระธรรมวินัย หรือเป็นพระราชบัญญัติที่เขาไปหนุนเสริมรักษาพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหัวใจของการบัญญัติพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช การเกิดขึ้นของพระภิกษุ และพระราชบัญญัติฉบับนี้เนื่องด้วยพระธรรมวินัย ดังนั้นพระธรรมวินัยจึงย่อมมีความสำคัญ น่าจะเป็นแนวคิดหลัก โดยมีเกณฑ์ตามกฎหมายเป็นเกณฑ์พิจารณาหรือไม่ ?

สถานการณ์จริงของสังฆราช

ความจริงการเลือกสมเด็จพระสังฆราช ง่าย ๆ ตามตัวบทของกฎหมายไม่ได้มีอะไรซับซ้อน “กรรมการมหาเถรสมาคม” ประชุมมีมติเสนอขึ้นไปรัฐหรือนายกรัฐมนตรีเสนอโปรดเกล้าฯ มีการสถาปนาโปรดเกล้าฯ นายกรัฐมนตรีรับบรมราชโองการ เป็นอันได้มา ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชตามขั้นตอน แต่สภาพจริงที่เกิดขึ้นกลายเป็นว่าประเด็นของสมเด็จพระสังฆราชเป็นความขัดแย้งทางความคิด ความเชื่อ พระธรรมวินัยและกฎหมาย

ดังนั้นความจริงสถานการณ์จริงของตำแหน่ง

สมเด็จพระสังฆราชมีทั้งฝ่ายสนับสนุนและต่อต้าน ซึ่งยกมาเป็นกรณีเทียบเคียงให้เห็นว่าแต่ละฝ่ายมีหลักขงความคิด ความเชื่ออย่างไร ? คือ

ฝ่ายคัดค้านและเห็นต่าง

1. อำนาจในการเสนอชื่อสมเด็จพระสังฆราชเป็นใคร ? เป็นการตั้งประเด็นถกเถียงอภิปรายกันในช่วงกว้าง ซึ่งยังไม่มียุทธวิธี แต่เป็นการตั้งข้อสังเกตว่าการที่มหาเถรสมาคมทำตามขั้นตอนในการประชุมเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2559 มีมติในที่ประชุมที่เสนอสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ) แล้วนั้น [2] เป็นเรื่องไม่ถูกต้อง ต้องเป็นอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอชื่อโปรดเกล้าฯ ซึ่งบทสรุปคือ คัดค้านไม่เห็นด้วยกับกลไกหรือวิธีการได้มาซึ่งสังฆราชแบบนี้

2. แนวคิดเรื่องธรรมภิบาล โปร่งใส ตามธรรมวินัยและกฎหมาย กล่าวคือ “สังฆราช” ต้องมีคุณสมบัติตามพระธรรมวินัยและกฎหมาย พระธรรมวินัยถูกยกมาเป็นเงื่อนไขหลัก ซึ่งกลุ่มแนว “ต้าน” ได้ยกประโยชน์ “สังฆราชที่สง่างาม โปร่งใส ตรวจสอบได้” โดยมองว่าผู้จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ประมุขสงฆ์ทั้งประเทศต้องมีอาการตามพระธรรมวินัย สง่างาม โปร่งใส ไม่มีมลทิน และต้องปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ที่ผ่านมาผู้ถูกเสนอชื่อเป็นผู้ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคม ทั้งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับวัดพระธรรมกาย หรือสนับสนุนช่วยเหลือ [3] หรือการครอบครองรถยนต์ที่มีหลักฐานถึงการได้มาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เรื่องเหล่านี้ถูกตั้งคำถาม กลุ่มนี้มีบุคคลที่พออ้างอิงได้ เช่น พุทธอิสระ (พระ)/นายไพฑูริย์ นิตตะวัน หรือนายแพทย์ ดร.มโน เลหาวิช ทั้งหมดสอดประสานในภาพลักษณ์ของการย้อนแย้งตามพระธรรมวินัย และกฎหมาย ทวนย้อนไปถึงความสง่างาม โปร่งใส ของผู้ที่จะมาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ดังปรากฏข้อความในสื่อออนไลน์ในชื่อพุทธอิสระที่ว่า

“...มส. (มหาเถรสมาคม) ไม่ได้ใหญ่กว่าพระธรรมวินัย ไม่ได้ใหญ่กว่าพระพุทธเจ้า มาตั้งที่หลังนี้ นะ เมื่อไม่ควรเคารพ ไม่ควรปฏิบัติตามก็ไม่ปฏิบัติตามได้

เพราะถือหลักธรรมวินัยซึ่งใหญ่กว่า มส. นี้อยู่แล้ว ปฏิบัติตามนี้อยู่แล้ว... ไม่ใช่ มส.จะใหญ่กว่าพระธรรมวินัย คือ องค์ศาสนา ตั้งขึ้นมาเท่าไร ๆ ก็ตั้งขึ้นมาได้ ปฏิบัติได้ถ้าถูกไม่ขัดข้องต่อพระธรรมวินัย แต่ถ้าขัดข้องต่อพระธรรมวินัยแล้วไม่เอา... ไม่ปฏิบัติตามก็ได้ เข้าใจหรือ...”

“...สมเด็จพระสังฆราชเป็นผู้มีพฤติกรรมละเมิดพระธรรมวินัยเป็นอาชญา ดั่งตัวอย่างที่บัญญัติเอาไว้ในโกสีย์วรรค สิกขาบทที่ 8 ความว่า ภิกษุรับเองก็ดี หรือใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรืออินดีในทองและเงินนั้นเพื่อเก็บไว้เพื่อตน ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์และสิกขาบทที่ 9 ความว่า ภิกษุทำการซื้อขายรูปียะ คือของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน ต้องนิสัคคิยาจิตตีย์ สมเด็จพระสังฆราชแห่งวัดปากน้ำได้กระทำการละเมิดพระบัญญัติทั้งสองข้อนี้อยู่เป็นอาชญา อีกทั้งยังนำทรัพย์สินที่ซื้อมาใส่ชื่อของตน เช่น รถเบนซ์หรูทะเบียนชม-99 เจ้าปัญญาคนนี้เป็นต้น

แม้จะอวดอ้างว่ามีได้ชื่อขายแลกเปลี่ยนทรัพย์สินนั้นเพื่อตน แต่ด้วยสถานภาพของผู้ที่อยู่ในองค์กรคณะปกครองสูงสุดแห่งสังฆมณฑล จึงสมควรยิ่งที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นต้นแบบอย่างเคร่งครัดตามหลักพระธรรมวินัยและถูกต้องตามสมณวิสัย เป็นผู้สะอาดฉลาดสว่าง สงบมีใจทำตัวเป็นผู้มีกมกอยากได้ ชอบสะสมอย่างที่เป็นอยู่ อีกทั้งยังมีพฤติกรรมที่ละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทต่าง ๆ อยู่เนืองนิตย์ และมีพฤติกรรมละเว้นการปฏิบัติหน้าที่อย่างชัดตรงไม่เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย ลำเอียง เลิกข้าง มักมาก หลงติดอยู่ในโลกธรรมอันลามก...”[4]

กลุ่มคัดค้านมุ่งไปที่หลักการ “ธรรมวินัย-กฎหมาย” ถึงการได้มาหรือเป็นสังฆราช ทั้งพฤติกรรมในเชิงปัจเจกของผู้จะเป็นผู้นำสูงสุด ส่วนผลคัดค้านยังไม่ปรากฏผลอย่างไร แต่ผลที่ชัดคือ ภาพลักษณ์ของพระศาสนาและความแตกแยกภายใน ปรากฏเป็นภาพรวม

ฝ่ายสนับสนุนและเห็นตาม

ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งกำลังดำเนินการ

เพื่อไม่ให้มีการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชจากที่ชื่อ “ช่วง” แต่ฝ่ายหนึ่งก็พยายามยึดเพื่อให้มีผลตรงข้าม โดยฝ่ายสนับสนุน อาทิ สมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระเมธีธรรมจารีย์ (ประสาน จันทสาโร) และคณะพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท เป็นต้น มีแนวคิดคือ

1. สิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมาย เมื่อกฎหมายมาตรา 7 บัญญัติไว้ “สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” ผู้ที่อยู่ในเกณฑ์นี้ก็คือ “สมเด็จพระช่วง” ก็ถูกแล้ว สิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมแล้ว ภาพที่ปรากฏจึงกลายเป็นว่าแนวคิดนี้ถูกยกมาเป็นกรณีหลักในการให้ได้มา หรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และถูกยกมาใช้ในการสนับสนุนและต่อต้านฝ่ายตรงข้ามด้วย

2. แนวคิดอันว่าด้วยนิกาย “มหานิกาย-ธรรมยุติก” นับตั้งแต่มีการตั้งนิกายใหม่ขึ้นมา [ธรรมยุติกนิกาย] ความเป็นอื่น ความเป็นเขาเป็นเรา ผ่านนิกายถูกนิยามและมีความชัดเจนขึ้น ความแตกแยกระหว่างนิกายเป็นผลร้ายลึกมายาวนาน การปกครองโดยสังฆราชที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครองฝ่ายนิกายที่สร้างขึ้นใหม่ปกครองคณะสงฆ์ใหญ่ (มหานิกาย) ผ่านวัฒนธรรมอำนาจ (รัฐ-อำนาจรัฐ) บางคราวอาจมีสลับเปลี่ยนกันบ้างตามสถานการณ์และโอกาส โดยใช้คำว่า “ธรรมนิยม” มีการสลับกันดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในเหตุการณ์นี้จึงเกิดปรากฏการณ์อารมณ์ร่วมใครก็ได้ขอให้เป็นมหานิกาย ดังที่พระเมธีธรรมจารีย์ (ประสาน จันทสาโร) และเครือข่ายสมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา ให้ทัศนะว่า “ธรรมยุติก” ปกครองเป็นสมเด็จพระสังฆราชมาอย่างยาวนาน [องค์ล่าสุด 24 ปี] นัยหนึ่งเป็นการสื่อให้เห็นว่าที่ชอบธรรมแล้วนี้ ที่สมเด็จพระช่วงจะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ด้วยเหตุผลในเรื่องเงื่อนไขเกณฑ์ทางกฎหมาย และสิทธิระหว่างนิกาย เป็นต้น

3. แนวคิด 2 สังฆราช หมายถึง การเสนอให้มีสังฆราช 2 พระองค์ ด้วยเหตุผลว่าการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในความเป็นจริงแยกกันชัดเจนอยู่แล้ว ทุกระดับชั้นทั้ง 2 นิกาย ตั้งแต่การปกครองระดับวัดไปจนถึง มหาเถรสมาคม [หน-ภาค-จังหวัด-ตำบล-อำเภอ-

เจ้าอาวาส] สมเด็จพระสังฆราชที่ยังรวมกันอยู่ แปลว่าเหลือเพียงตำแหน่งเดียวที่ยังไม่แยก เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในกรณีสมเด็จพระสังฆราชจึงเกิดแนวคิดที่ว่าถ้าอย่างนั้นแยกกันไปเลยจะเป็นอย่างไร? เพราะกระบวนการเกิดนิกาย เกิดขึ้นภายใต้ความเห็นต่างแตกแยก ดังกรณีการเกิดขึ้นของนิกายทั้ง 2 ในอดีตที่มีพระวชิรญาณภิกขุ เป็นผู้ก่อตั้งและภายหลังลาผนวชขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 ได้ใช้สถานะกษัตริย์ทำให้นิกายที่ก่อตั้งในคราวเป็น “วชิรญาณ ภิกขุ” เติบโตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ภาพที่ปรากฏชัดในความเป็นนิกายคือ ความแตกแยกและส่งต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันด้วย

แนวคิดนี้ถูกนำมาเป็นชุดความคิดอธิบายร่วมในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ของประเทศไทยด้วย โดยพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท ได้ให้ทัศนะทางสื่อออนไลน์ว่า

“...ถึงคราที่พระมหานิกายจะขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็สรรหามลทินมาให้ร้ายกันทุกครั้ง มั่นนำจะแยกนิกายกันปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ ทั้งธรรมยุติกและมหานิกาย จะได้หมดปัญหา ไม่ต้องมาสาวไส้ให้กากิน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้เดียดรื้อ และพวกมิถยาภิภูยกมาเป็นประเด็นปลุกปั่นใส่ร้ายเพื่อให้ชาวพุทธต้องมาเกลียดชังโจมตีกันเอง...” [5]

ดังนั้นสังฆราช กับหลักเกณฑ์ของพระสังฆราชจึงเป็น “เกณฑ์ภายใต้การตีความ” ที่แตกต่างกันบนพื้นฐานของความเข้าใจ แต่ผลที่เกิดขึ้นแน่นอนคือความแตกแยก

นิกายกับการดำรงตำแหน่งสังฆราช

ตารางที่ 1 เทียบช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งสังฆราช นับแต่มีการตั้งนิกายธรรมยุติกนิกายในสมัยรัชกาลที่ 4

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 8 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปรมศรัยาลงกรณ์**	พ.ศ. 2434 - 2435 /8 เดือน/พระชนมายุ 83 พรรษา
พระองค์ที่ 9 สมเด็จพระสังฆราช (สาปสุตทโว)**	พ.ศ. 2436 - พ.ศ. 2442/6ปีพระชนมายุ 87 พรรษา

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 10 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรตธ**	พ.ศ. 2443 - 2464 /11 ปีพระชนมายุ 61 พรรษา
พระองค์ที่ 11 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงชินวราธิบดีวิวัฒน์**	พ.ศ. 2465 - 2480/16ปีพระชนมายุ 79 พรรษา
พระองค์ที่ 12 สมเด็จพระสังฆราช (แพ ศุทธโว)**	พ.ศ. 2481-2487/6ปีพระชนมายุ 89 พรรษา
พระองค์ที่ 13 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์**	พ.ศ. 2488 -2501 /14ปีพระชนมายุ 86 พรรษา
พระองค์ที่ 14 สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติ โสภโณ)**	พ.ศ. 2503 - 2505 /2ปี/พระชนมายุ 73 พรรษา
พระองค์ที่ 15 สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ญาโณทโย)**	พ.ศ. 2506 - 2508 /2ปี/พระชนมายุ 90 พรรษา
พระองค์ที่ 16 สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี)**	พ.ศ. 2508 - 2514/7ปี/พระชนมายุ 74 พรรษา
พระองค์ที่ 17 สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริ)	21 ก.ค.2515-7 ธ.ค.2516 /1.6ปี/พระชนมายุ 77ปี
พระองค์ที่ 18 สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์วาสนา)**	พ.ศ. 2517 - 2531/14ปี/พระชนมายุ 91 พรรษา
พระองค์ที่ 19 สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ)**	พ.ศ. 2532-2556/24ปี/พระชนมายุ 100 พรรษา
องค์ที่ 20 ?	ว่าง / ร.9
*มหานิกาย	**ธรรมยุติกนิกาย

สังฆราชกับผลต่อสังคม

จากปรากฏการณ์การทำให้ได้มาซึ่งสังฆราชกลายเป็น “ความขัดแย้งรุนแรง” ปรากฏผลต่อสังคมในวงกว้าง ซึ่งยกมาเป็นประเด็นให้เห็นภาพได้คือ

1. การต่อสู้ทางการเมือง กล่าวคือ การได้มาซึ่งสังฆราชถูกนำไปเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง

แปลว่าฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางการเมือง การได้มาซึ่งอำนาจ และการเสียอำนาจในอดีต ประเด็นสังฆราชถูกยกขึ้นมาตามเงื่อนไขของการเป็นฝักฝ่าย โดยมีหุ่นเชิดเป็นเหตุการณ์ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช หรือบุคคลที่จะได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

2. กลไกทางศาสนาถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ หมายถึง แต่เดิมคณะสงฆ์อาจดูสงบเสงี่ยม และสยบยอมกับอำนาจรัฐ ทั้งรัฐในแบบราชาธิปไตย หรือรัฐในแบบประชาธิปไตย ดังปรากฏเป็นหลักฐานในอดีตศาสนาแบบไทยมีท่าทีโอนอ่อนผ่อนตามระบบรัฐ โดยการขึ้นนำ หรือให้ปฏิบัติ ดังปรากฏในรัชกาลแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2310-2325) และรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) กับการแต่งตั้ง หรือปลดสมเด็จพระสังฆราช การตรากฎหมายตราสามดวง (พ.ศ. 2347) อันมีความหมายเป็นการควบคุมคณะสงฆ์ การตรากฎหมาย ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสถานะให้พระอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินแบบเต็มตัว หรือรัฐสมัยใหม่ในแบบ พ.ศ. 2488 หรือ พ.ศ. 2505 [แก้ไข พ.ศ. 2535] ล้วนเกิดขึ้นภายใต้อำนาจรัฐ กับการขึ้นนำกระทำทำให้ทั้งสิ้น แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ศาสนาถูกทำให้เป็นคู่กรณีหรือคู่ขัดแย้ง หรือมีท่าทีแข็งขันกับรัฐซึ่งต่างจากในอดีตผลทำให้พระสงฆ์และชาวพุทธส่วนหนึ่งเป็นผู้นำพาความแตกแยกไปสู่สังคมด้วยเช่นกัน

การแข็งขันกับอำนาจรัฐ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาฝ่ายนำไม่ว่าจะศาสนาหรือการเมือง โดยเฉพาะการเมือง/ศาสนา ฝ่ายแข็งขันกับระบบรัฐ ส่วนใหญ่จะถูกล้อมปราบด้วยกลไกของรัฐ ดังกรณีเจ้าพระฝาง (พ.ศ. 2310-2313) จากพระที่ผันตัวเองไปเป็นเจ้าโดยมีรากฐานและความเชื่อทั้งมวลชนจากศาสนา ปรากฏการณ์ของครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. 2421-2481) กับการเรียกตัวมาปรับทัศนคติที่กรุงเทพฯ พระอาจ อาสโภ (พ.ศ. 2446-2532) หรือกรณีของโพธิรักษ์กับสำนักสันตติโศก (พ.ศ. 2531) ดังนั้นการได้มาของสังฆราชนับแต่อดีตจึงเป็นการสยบยอม และ “นุ่ม” ต่อการได้มา เพราะที่ผ่านมาสังฆราช

เพื่อไม่ให้มีการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชจากที่ชื่อ “ช่วง” แต่ฝ่ายหนึ่งก็พยายามยื้อเพื่อให้มีผลตรงข้าม โดยฝ่ายสนับสนุน อาทิ สมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา มีพระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาน จันทสาโร) และคณะพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท เป็นต้น มีแนวคิดคือ

1. สิทธิอันชอบธรรมตามกฎหมาย เมื่อกฎหมายมาตรา 7 บัญญัติไว้ “สมเด็จพระราชาคณะผู้มีอาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์” ผู้ที่อยู่ในเกณฑ์นี้ก็คือ “สมเด็จพระช่วง” ก็ถูกแล้ว สิทธินี้เป็นสิทธิอันชอบธรรมแล้ว ภาพที่ปรากฏจึงกลายเป็นว่าแนวคิดนี้ถูกยกมาเป็นกรณีหลักในการให้ได้มา หรือสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และถูกยกมาใช้ในการสนับสนุนและต่อต้านฝ่ายตรงกันข้ามด้วย

2. แนวคิดอันว่าด้วยนิกาย “มหานิกาย-ธรรมยุติก” นับตั้งแต่มีการตั้งนิกายใหม่ขึ้นมา [ธรรมยุติกนิกาย] ความเป็นอื่น ความเป็นเขาเป็นเรา ผ่านนิกายถูกนิยามและมีความชัดเจนขึ้น ความแตกแยกระหว่างนิกายเป็นแผลร้างลึกมายาวนาน การปกครองโดยสังฆราชที่ส่วนใหญ่เป็นชนชั้นปกครองฝ่ายนิกายที่สร้างขึ้นใหม่ ปกครองคณะสงฆ์ใหญ่ (มหานิกาย) ผ่านวัฒนธรรมอำนาจ (รัฐ-อำนาจรัฐ) บางคราวอาจมีสลับเปลี่ยนกันบ้างตามสถานการณ์และโอกาส โดยใช้คำว่า “ธรรมเนียม” มีการสลับกันดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ในเหตุการณ์นี้จึงเกิดปรากฏการณ์อารมณ์ร่วมใครก็ได้ขอให้เป็นมหานิกาย ดังที่พระเมธีธรรมาจารย์ (ประสาน จันทสาโร) และเครือข่ายสมาคมนักวิชาการเพื่อพระพุทธศาสนา ให้ทัศนะว่า “ธรรมยุติก” ปกครองเป็นสมเด็จพระสังฆราชมาอย่างยาวนาน [องค์ล่าสุด 24 ปี] นัยหนึ่งเป็นการสื่อให้เห็นว่าที่ชอบธรรมแล้วนี้ ที่สมเด็จพระ “ช่วง” จะเป็นสมเด็จพระสังฆราช ด้วยเหตุผลในเรื่องเงื่อนไขเกณฑ์ทางกฎหมาย และสิทธิระหว่างนิกาย เป็นต้น

3. แนวคิด 2 สังฆราช หมายถึง การเสนอให้มีสังฆราช 2 พระองค์ด้วยเหตุผลว่าการปกครองคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในความเป็นจริงแยกกันชัดเจนอยู่แล้ว ทุกระดับชั้นทั้ง 2 นิกาย ตั้งแต่การปกครองระดับวัดไปจนถึง มหาเถรสมาคม [हन-ภาค-จังหวัด-ตำบล-อำเภอ-

เจ้าอาวาส] สมเด็จพระสังฆราชที่ยังรวมกันอยู่ แปลว่าเหลือเพียงตำแหน่งเดียวที่ยังไม่แยก เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในกรณีสมเด็จพระสังฆราชจึงเกิดแนวคิดที่ว่าถ้าอย่างนั้นแยกกันไปเลยจะเป็นอย่างไร? เพราะกระบวนการการเกิดนิกาย เกิดขึ้นภายใต้ความเห็นต่างแตกแยก ดังกรณีการเกิดขึ้นของนิกายทั้ง 2 ในอดีตที่มีพระวชิรญาณภิกขุ เป็นผู้ก่อตั้งและภายหลังลาผนวชขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 4 ได้ใช้สถานะกษัตริย์ทำให้นิกายที่ก่อตั้งในคราวเป็น “วชิรญาณ ภิกขุ” เติบโตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ภาพที่ปรากฏชัดในความเป็นนิกายคือ ความแตกแยกและส่งต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันด้วย

แนวคิดนี้ถูกนำมาเป็นชุดความคิดอธิบายร่วมในการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 20 ของประเทศไทยด้วย โดยพระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท ได้ให้ทัศนะทางสื่อออนไลน์ว่า

“...ถึงคราที่พระมหานิกายจะขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช ก็สรรหามลทินมาให้ร้ายกันทุกครั้ง มั่นนำจะแยกนิกายกันปกครอง มีสมเด็จพระสังฆราช 2 พระองค์ ทั้งธรรมยุติกและมหานิกาย จะได้หมดปัญหา ไม่ต้องมาสาวไส้ให้กากิน ซึ่งเป็นการเปิดช่องให้เดียรฉัตร และพวกมิถุนาภิภูธิยกมาเป็นประเด็นปลุกปั่นใส่ร้ายเพื่อให้ชาวพุทธต้องมาเกลียดชังโจมตีกันเอง...” [5]

ดังนั้นสังฆราช กับหลักเกณฑ์ของพระสังฆราชจึงเป็น “เกณฑ์ภายใต้การตีความ” ที่แตกต่างกันบนพื้นฐานของความเข้าใจ แต่ผลที่เกิดขึ้นแน่นอนคือความแตกแยก

นิกายกับการดำรงตำแหน่งสังฆราช

ตารางที่ 1 เทียบช่วงเวลาการดำรงตำแหน่งสังฆราช นับแต่มีการตั้งนิกายธรรมยุติกนิกายในสมัยรัชกาลที่ 4

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 8 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์**	พ.ศ. 2434 - 2435 / 8 เดือน / พระชนมายุ 83 พรรษา
พระองค์ที่ 9 สมเด็จพระสังฆราช (สาปุตตเทโว)**	พ.ศ. 2436 - พ.ศ. 2442 / 6 ปี / พระชนมายุ 87 พรรษา

รายพระนาม	ช่วงเวลาปี/สมัย
พระองค์ที่ 10 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ วโรรส**	พ.ศ. 2443 - 2464 / 11 ปี / พระชนมายุ 61 พรรษา
พระองค์ที่ 11 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงชินวราธิบดีวิวัฒน์**	พ.ศ. 2465 - 2480 / 16 ปี / พระชนมายุ 79 พรรษา
พระองค์ที่ 12 สมเด็จพระสังฆราช (แพ ศุภเทโว)*	พ.ศ. 2481 - 2487 / 6 ปี / พระชนมายุ 89 พรรษา
พระองค์ที่ 13 สมเด็จพระสังฆราช เจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์**	พ.ศ. 2488 - 2501 / 14 ปี / พระชนมายุ 86 พรรษา
พระองค์ที่ 14 สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติ โสงโณ)*	พ.ศ. 2503 - 2505 / 2 ปี / พระชนมายุ 73 พรรษา
พระองค์ที่ 15 สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ญาโณทโย)*	พ.ศ. 2506 - 2508 / 2 ปี / พระชนมายุ 90 พรรษา
พระองค์ที่ 16 สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี)**	พ.ศ. 2508 - 2514 / 7 ปี / พระชนมายุ 74 พรรษา
พระองค์ที่ 17 สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริ)	21 ก.ค.2515-7 ธ.ค.2516 / 1.6 ปี / พระชนมายุ 77 ปี
พระองค์ที่ 18 สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์วาสนา)**	พ.ศ. 2517 - 2531 / 14 ปี / พระชนมายุ 91 พรรษา
พระองค์ที่ 19 สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ)**	พ.ศ. 2532 - 2556 / 24 ปี / พระชนมายุ 100 พรรษา
องค์ที่ 20 ?	ว่าง / ร.9
*มหานิกาย	**ธรรมยุติกนิกาย

สังฆราชกับผลต่อสังคม

จากปรากฏการณ์การทำให้ได้มาซึ่งสังฆราชกลายเป็น “ความขัดแย้งรุนแรง” ปรากฏผลต่อสังคมในวงกว้าง ซึ่งยกมาเป็นประเด็นให้เห็นภาพได้คือ

1. การต่อสู้ทางการเมือง กล่าวคือ การได้มาซึ่งสังฆราชถูกนำไปเป็นประเด็นการต่อสู้ทางการเมือง

แปลว่าฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางการเมือง การได้มาซึ่งอำนาจ และการเสียอำนาจในอดีต ประเด็นสังฆราชถูกยกขึ้นมาตามเงื่อนไขของการเป็นฝักฝ่าย โดยมีหุ่นเชิดเป็นเหตุการณ์ในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช หรือบุคคลที่จะได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช

2. กลไกทางศาสนาถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ หมายถึง แต่เดิมคณะสงฆ์อาจดูสงบเสงี่ยม และสยบยอมกับอำนาจรัฐ ทั้งรัฐในแบบราชาธิปไตย หรือรัฐในแบบคณาธิปไตย ดังปรากฏเป็นหลักฐานในอดีตศาสนาแบบไทยมีท่าทีโอนอ่อนผ่อนตามระบบรัฐ โดยการขึ้นนำ หรือให้ปฏิบัติ ดังปรากฏในรัชกาลแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2310-2325) และรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2325-2352) กับการแต่งตั้ง หรือปลดสมเด็จพระสังฆราช การตรากฎหมายตราสามดวง (พ.ศ. 2347) อันมีความหมายเป็นการควบคุมคณะสงฆ์ การตรากฎหมาย ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีสถานะให้พระอยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าแผ่นดินแบบเต็มตัว หรือรัฐสมัยใหม่ในแบบ พ.ศ. 2488 หรือ พ.ศ. 2505 [แก้ไข พ.ศ. 2535] ล้วนเกิดขึ้นภายใต้อำนาจรัฐ กับการขึ้นนำกระทำให้ทั้งสิ้น แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 ศาสนาถูกทำให้เป็นคู่กรณีหรือคู่ขัดแย้ง หรือมีท่าทีแข็งขันกับรัฐซึ่งต่างจากในอดีตผลทำให้พระสงฆ์และชาวพุทธส่วนหนึ่งเป็นผู้นำพาความแตกแยกไปสู่สังคมด้วยเช่นกัน

การแข็งขันกับอำนาจรัฐ ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาฝ่ายนำไม่ว่าจะศาสนาหรือการเมือง โดยเฉพาะการเมือง/ศาสนา ฝ่ายแข็งขันกับระบบรัฐ ส่วนใหญ่จะถูกล้อมปราบด้วยกลไกของรัฐ ดังกรณีเจ้าพระฝาง (พ.ศ. 2310-2313) จากพระที่ผ่นตัวเองไปเป็นเจ้าโดยมีรากฐานและความเชื่อทั้งมวลชนจากศาสนา ปรากฏการณ์ของครูบาศรีวิชัย (พ.ศ. 2421-2481) กับการเรียกตัวมาปรับทัศนคติที่กรุงเทพฯ พระอาจ อาสโณ (พ.ศ. 2446-2532) หรือกรณีของโพธิรักษ์กับสำนักสันตติโก (พ.ศ. 2531) ดังนั้นการได้มาของสังฆราชนับแต่อดีตจึงเป็นการสยบยอม และ “นุ่ม” ต่อการได้มา เพราะที่ผ่านมาสังฆราช

ฝ่ายรัฐเป็นผู้ดำเนินการสรรหา หรือจัดตั้งมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบันการสรรหาจะได้อำนาจโดยมหาเถรสมาคม แต่รัฐก็ยังมีบทบาทในการจัดตั้งทั้งสิ้น การแข่งขัน [นี้] จึงมีนัยยะของการต่อต้าน ดังนั้นการ “ล้อมปราบ” ผ่าน “กฎหมาย” จึงเป็นปรากฏการณ์ร่วมในการรักษา “จารีต” ในเหตุการณ์นี้ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4 สังฆราชกับผลต่อสังคม โดยความแตกแยกที่ยังปรากฏอยู่

กรณีสังฆราช พระธรรมวินัย กฎหมาย และเกณฑ์ทางสังคมถูกตั้งคำถาม พร้อมการเสนอแนวทางของแต่ละฝ่ายว่าจริง ๆ แล้วต้องการอะไร ซึ่งจากการประมวลแนวทางของแต่ละฝ่ายได้ข้อสรุปของการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ

แนวทางที่ 1	แนวทางที่ 2	แนวทางที่ 3
ฝ่ายสนับสนุน สมเด็จพระสังฆราชต้องได้รับ การแต่งตั้งด้วยเงื่อนไขในทางกฎหมายว่าผู้มีอาวุโส โดยตำแหน่ง	ฝ่ายค้าน สมเด็จพระสังฆราชต้องสะอาด สว่างสงบ ด้วยเงื่อนไขว่าการสนับสนุน ไม่ต้องอธิกรณ์ ไม่มีมลทิน	ฝ่ายรัฐ ความขัดแย้งเป็นเหตุของการการระลอกการแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช ถูกกฎหมายกฎหมาย และความขัดแย้งก่อน

จากตารางได้ข้อสรุปจาก 3 กลุ่มฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนที่มีสิทธิ์ตามกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รวมทั้งคณะสงฆ์เองก็ไม่ได้มีข้อขัดแย้ง (กรณีมหาเถรสมาคมทั้ง 21 รูป มีมติเลือกผู้มีอาวุโส โดยสมมติศักดิ์แล้ว) ที่ถึงที่สุดก็ประชุมกัน โหวตให้ตามมติที่เห็นว่าสามารถกระทำหรือดำเนินการได้ ฝ่ายคัดค้านก็ให้เหตุผลในเชิงความเหมาะสม ภาวการณ์และความชัดเจนในเรื่องพระธรรมวินัย กฎหมาย และการเป็นฝักฝ่ายทางการเมือง ฝ่ายรัฐที่ทำหน้าที่เป็นกลไกก็ใช้ความขัดแย้ง แยกแยกเป็นเงื่อนไขตั้งหรือไม่ตั้งด้วยประโยคว่า ถ้าขัดแย้งก็ต้องทบทวนต่อประเด็นของการตั้งและไม่ตั้งมิใช่ตั้งไปแล้วความขัดแย้งเพิ่มจากข้อเสนอที่เห็นทำให้เห็นว่าประเด็นและท่าทีความขัดแย้ง จะยังคงอยู่และกลายเป็นความแตกแยกระหว่างรัฐ ศาสนา และประชาชนในสังคม ผ่านมิติของศาสนาและรัฐดังปรากฏในปัจจุบัน

บทสรุปความขัดแย้งว่าด้วยสังฆราช

ตามกรอบพุทธศาสนา “สังฆราช” เป็นเพียง “บัญญัติ” ที่ถูกสร้างขึ้นมาสอดรับใช้กับระบบที่ใหญ่กว่าแต่บังเอิญว่าผู้ที่จะถูกสถาปนาฝ่ายสนับสนุน/ ค้าน เชื่อว่านี่คือความจริงแท้? มิใช่เป็นเพียงบัญญัติ หรือสมมุติเข้ามาถือก็ไม่มี ไม่ยึดถือไม่สมทานตำแหน่งเหล่านั้นก็เป็นเพียงของไร้ค่าหรือไม่มีอยู่จริง เหมือนไก่จะเห็นความสำคัญของอาหารที่จะเขี้ยวได้มากกว่าพลอย (ไก่ได้พลอย) แต่บังเอิญในสถานการณ์ความขัดแย้งนี้ สังฆราชถูกทำให้เชื่อว่ามิใช่อยู่จริงแล้วใช้ความเชื่อ

เป็นประเด็นนำในการสร้างความขัดแย้งฝ่ายสนับสนุนยึดหลักกฎหมาย “ตั้ง” อย่างไม่มีเงื่อนไข โดยยื่นยันถึงความเหมาะสมผ่านภาระงาน อันสัมพันธ์ด้วยตาเนื้อ ดังประโยคว่า “ทำคุณประโยชน์ [เชิงวัตถุ] จำนวนมาก” และการถามเชิงย้อนกลับว่า “ทำไมไม่ดู?” ฝ่ายคัดค้านก็ให้ยึด “ธรรมวินัย-กฎหมาย” มีการเพ่งโทษ กล่าวโทษปรับ “ครุภาบัติ” ต่อสมเด็จพระราชาคณะที่ถูกทำให้เชื่อว่าสามารถเป็นสมเด็จพระสังฆราช หรือจะเป็นได้ ทั้งในนามกรรมการมหาเถรสมาคมก็มีมติผ่านการประชุมเป็นฉันทามติ ตามข้อปฏิบัติของกฎหมาย คณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มาตรา 8 อันว่าด้วยที่มาของพระสังฆราช ที่ต้องมีการส่งต่อไปถึงรัฐบาลเพื่อทูลเกล้าตามขั้นตอน แต่ในความเป็นจริงกลับ มีการร้องทุกข์กล่าวโทษว่าด้วยพระธรรมวินัย และกฎหมาย จนเป็นข้อขัดแย้งดังที่ปรากฏ

ในสถานการณ์นี้ชาวพุทธ สังคมไทย ควรวิเคราะห์การพิจารณาถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นว่า (ก) สังฆราชไม่มีอยู่จริงเป็นเพียงบัญญัติที่ถูกสร้างขึ้นมามีเป้าหมายเพื่อการบริหาร ก็แปลว่าสามารถสับเปลี่ยนกันได้ มีเป้าหมายเพื่อการบริหารกิจการพระศาสนาที่ดีกว่า ย่อมจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง หรือ (ข) มีอยู่จริงแต่มีเพียงตำแหน่งเดียวในเมื่อมี 2 นิการก็ทำให้เก้าอี้มี 2 ตัวเสียก็เท่ากับว่าการจัดสรรแบ่งปันเกิดขึ้นภายใต้การแบ่งปันปันส่วน ดังกรณีสมเด็จพระสังฆราชของเขมรในแต่ละนิการ หรือสังฆนายกในแต่ละนิการของคณะสงฆ์ศรีลังกา ดังนั้นชาวพุทธจงมองความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพียงการใช้ “ศาสนา” มาเป็นเครื่องมือหรือกลไกในการต่อสู้ ช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองและศาสนาเท่านั้น [6] หรือ [ค] ในความเป็นจริงศาสนาก็ดี สังฆราชก็ดีไม่มีอยู่จริง เมื่อไม่มีอยู่จริงเหตุแห่งความขัดแย้งหรือการนำแนวคิดเรื่องสังฆราชมาเป็นประเด็นขัดแย้งจนกระทั่งกลายเป็นการประณามคำทอ เฝหิพหน้าจึงเป็นเพียง “มายา” ความไม่เข้าใจเท่านั้นเอง? เพราะสู้กันให้ตาย จนไม่เหลือสมาชิกศาสนาหรือคนในสังคมสังฆราช ก็เป็นเพียงผู้นำเป็นเพียงสิ่งสมมติที่บัญญัติขึ้นมาในภายหลัง ไม่มีอยู่จริง

แล้วเราจะ “ขัดแย้ง-ประหัดประหารกันไปเพื่อ การใดเล่า” สิ่งที่มีอยู่จริงคือความจริงแท้ ที่พระพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่า “ธรรมะถึงพระพุทธเจ้าจะอุบัติหรือโมอุบัติ สิ่งเหล่านี้ก็มีอยู่แล้วก็เท่านั้นเอง” นั่นก็คือธรรมชาติแห่งความจริง “เกิด/แก่/เจ็บ/ตาย” มิใช่สังฆราช

เอกสารอ้างอิง

- [1] ปัจฉิมวาจา : ที.มหา. (ไทย) 10/216/164.
- [2] “มหาเถร” มีมติค้น สมเด็จพระสังฆราช ขึ้นเป็นสังฆราชไทยรัฐออนไลน์ 12 มกราคม 2559 <http://www.thairath.co.th/content/561379>.
- [3] อภิเชต ผัดวงศ์. วิชชา “ปาราชิก” โทษประหารพรหมจรรย์ขั้นสูง”, ฉบับประจำวันตี 19-25 กุมภาพันธ์ 2559. หน้า 36.
- [4] พุทธอิสสระ : Facebook : หลวงปู่พุทธอิสสระ (Buddha Issara) 18 ม.ค. 2559.
- [5] พระมหาอภิชาติ ปุณณจนุโท : Facebook ; พระมหาอภิชาติ ปุณณจนุโท 18 มกราคม 2559.
- [6] “ในประเทศ : มานุษยา 2559” ฉบับประจำวันตี 19-25 กุมภาพันธ์ 2559. หน้า 8.